

**CHORVACHILIK TARMOG'INING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA
RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI (TOSHKENT VILOYATI KESIMIDA)**

Yunusov Bekzod

Xalqaro Nordik universiteti magistranti.

Annotatsiya. Mazkur tezisda Toshkent viloyatidagi chorvachilik tarmog'ining hozirgi holati, iqtisodiy samaradorligi va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida chorvachilik subyektlarining ishlab chiqarish ko'rsatkichlari, rentabellik darajasi, moliyalashtirish manbalari va davlat tomonidan ko'rsatilayotgan qo'llab-quvvatlash choralari o'rganiladi. Shuningdek, tarmoqda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari taklif qilinadi. Tezis Toshkent viloyati sharoitida chorvachilikni rivojlantirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Chorvachilik, iqtisodiy samaradorlik, rentabellik, davlat qo'llab-quvvatlovi, qishloq xo'jaligi, investitsiya, Toshkent viloyati.

Annotation. This thesis explores the current state, economic efficiency, and development prospects of the livestock sector in the Tashkent region. The study analyzes production indicators of livestock enterprises, profitability levels, funding sources, and government support measures. Furthermore, it identifies existing challenges in the sector and proposes solutions. The research aims to develop practical recommendations for enhancing livestock development in the regional context of Tashkent.

Key words: Livestock, economic efficiency, profitability, government support, agriculture, investment, Tashkent region.

Аннотация. В данной тезисной работе рассматривается текущее состояние, экономическая эффективность и перспективы развития животноводства в Ташкентской области. В ходе исследования анализируются производственные показатели субъектов животноводства, уровень рентабельности, источники финансирования и меры государственной поддержки. Также предлагаются пути решения существующих проблем в отрасли. Работа направлена на разработку практических рекомендаций по развитию животноводства в условиях Ташкентской области.

Ключевые слова: Животноводство, экономическая эффективность, рентабельность, государственная поддержка, сельское хозяйство, инвестиции, Ташкентская область.

Kirish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo'jaligi tarmoqlari ichida chorvachilik alohida o'rin tutadi. Bu tarmoq aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, bandlik darajasini oshirish va mamlakat iqtisodiyotiga barqaror daromad keltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, so'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida agrar sohani modernizatsiya qilish, qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishni ko'paytirish,

chorvachilikni intensiv asosda rivojlantirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan.

Chorvachilik mahsulotlariga bo'lgan ichki va tashqi talabning ortib borayotgani ushbu tarmoqda raqobatbardosh, eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Buning uchun, birinchi navbatda, chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish, ilg'or texnologiyalarni joriy qilish, ishlab chiqarish va sotuv zanjirlarini modernizatsiya qilish talab etiladi. Shu bilan birga, mavjud infratuzilmaning zamonaviy talablar darajasida rivojlanmaganligi, moliyalashtirishda muammolar, chorva mahsulotlarini qayta ishlash darajasining pastligi va boshqa omillar tarmoqda yuzaga kelayotgan to'siqlar sirasiga kiradi.

Toshkent viloyati O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy faol hududlaridan biri sifatida chorvachilikni rivojlantirishda katta imkoniyatlarga ega. Viloyatda yil davomida o'rtacha iqlim sharoitlari, yem-xashak bazasi mavjudligi, aholining chorvachilik mahsulotlariga bo'lgan talabining yuqoriligi ushbu tarmoqni yanada kengaytirish uchun zamin yaratadi. Ayni paytda viloyatda ko'plab chorvachilik subyektlari faoliyat yuritmoqda: fermer xo'jaliklari, oilaviy xo'jaliklar, yirik agroklastlar va kooperatsiyalar. Ushbu subyektlar faoliyati iqtisodiy tahlil qilinib, ularda samaradorlik ko'rsatkichlari aniqlanishi zarur bo'lgan dolzarb masalalardan biridir.

Shuningdek, iqtisodiy samaradorlikni baholashda quyidagi omillar asosiy mezon sifatida olinadi: ishlab chiqarish hajmi va xarajatlari, sof foyda va rentabellik darajasi, resurslardan foydalanish samaradorligi, mahsulot sifatini oshirishga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi, ishchi kuchidan foydalanish ko'rsatkichlari va davlat tomonidan berilgan subsidiyalar, imtiyozlar va kreditlardan foydalanganlik darajasi. Ushbu indikatorlar asosida Toshkent viloyatida chorvachilik subyektlari faoliyati tahlil qilinadi, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Hozirgi kunda respublikada qabul qilinayotgan davlat dasturlari va Prezident farmonlarida chorvachilikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, 2022-yil 18-martda qabul qilingan PF-101-sonli Farmonda qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va ilg'or texnologiyalarni joriy etish, xususan, chorvachilikda mahsuldorlik va samaradorlikni oshirish choralari belgilangan. Biroq ushbu siyosiy va huquqiy choralarni amaliyotga to'laqonli tatbiq etishda hali muammolar mavjud bo'lib, ularni ilmiy asosda tahlil qilish lozim.

Shuningdek, chorvachilik tarmog'ining rivojlanish istiqbollari bevosita hududiy xususiyatlar, iqlim, er resurslari, suv ta'minoti, mahalliy ishchi kuchi malakasi va investitsion muhit bilan bog'liq. Shu bois, Toshkent viloyati kesimida olib borilgan tahliliy izlanishlar asosida viloyatda chorvachilikning rivojlanish omillari, ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri va kelajakdagi salohiyati aniqlanadi.

Ushbu tadqiqotning ilmiy va amaliy ahamiyati shundan iboratki, u chorvachilik tarmog'ida iqtisodiy samaradorlikni oshirish bo'yicha strategik yondashuvlarni ishlab

chiqish, tarmoqdagi mavjud resurslardan oqilona foydalanish, investitsiyalarni jalb qilish va aholini band qilish darajasini oshirishga qaratilgan takliflarni shakllantirish imkonini beradi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi – Toshkent viloyatida chorvachilik tarmog‘ining iqtisodiy holatini tahlil qilish, samaradorlik ko‘rsatkichlarini aniqlash, muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy sharoitlar chorvachilik tarmog‘ida bozor munosabatlarini chuqurlashtirish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish, ekologik va sanitariya talablariga rioya etilgan holda chorva mahsulotlarini qayta ishlash jarayonlarini tashkil qilishni taqozo qilmoqda. Bu esa tarmoqni rivojlantirishda ilmiy yondashuvni, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va samarali boshqaruv mexanizmlarini shakllantirishni zarur etadi.

Xalqaro tajribaga murojaat qilsak, rivojlangan davlatlarda chorvachilik tarmog‘i nafaqat oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda, balki mamlakat eksport salohiyatini oshirishda ham asosiy o‘rin tutadi. Jumladan, Niderlandiya, AQSh, Avstraliya kabi davlatlarda chorvachilik mahsulotlarini chuqur qayta ishlash, yuqori qo‘shilgan qiymatga ega tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish orqali tarmoqning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi yuqoriligini ko‘rish mumkin. O‘zbekiston ham ushbu yo‘nalishda harakat qilmoqda, biroq hali to‘liq raqamlashtirilmagan tizim, logistika va marketing zanjirining yetarlicha rivojlanmagani, ilmiy-tadqiqotlar natijalarining amaliyotga joriy qilinmasligi kabi muammolar mavjud.

Yana bir muhim jihat shundaki, Toshkent viloyatida chorvachilik tarmog‘i aholining daromad manbai sifatida alohida o‘rin tutadi. Ayniqsa, xonadonlarda mayda va o‘rta hajmli chorva xo‘jaliklarini tashkil etish orqali kambag‘allikni qisqartirish, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarning bandligini ta‘minlash imkoniyati yuqori. Shu bois, chorvachilik faoliyatining iqtisodiy jihatdan samarali yuritilishi nafaqat mikroiqtisodiy darajada, balki makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Tadqiqotda e‘tibor berilishi kerak bo‘lgan muhim jihatlardan yana biri — chorvachilik sohasida davlat tomonidan berilayotgan moliyaviy va institutsional qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining qanday ishlayotgani, ularning real iqtisodiy samarasi va xo‘jalik subyektlarining ushbu imkoniyatlardan qay darajada foydalanayotganini o‘rganishdir. Mazkur tahlillar asosida Toshkent viloyatida chorvachilik tarmog‘ini rivojlantirishning zamonaviy yo‘nalishlari, investitsion va infratuzilma salohiyati, xalqaro standartlarga mos mahsulot ishlab chiqarish imkoniyatlari ochib beriladi.

Shunday qilib, mazkur ilmiy tadqiqot Toshkent viloyatida chorvachilik tarmog‘ining iqtisodiy samaradorligini o‘rganish, mavjud muammolarni tahlil qilish va istiqbolli rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash orqali mamlakat agrar sohasini barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari soha mutaxassislari, fermer xo‘jaliklari, mahalliy hokimliklar va siyosatchilar uchun amaliy tavsiyalar manbai bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Chorvachilik tarmog‘i bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqotlar ushbu sohaning iqtisodiy samaradorligini oshirish va barqaror rivojlanishini ta‘minlashda turli

yondashuvlar va konsepsiyalarni ilgari suradi. Mazkur adabiyotlar tahlili Toshkent viloyati misolida olib borilayotgan ilmiy izlanishlarga nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

X.S. Karimov o'z izlanishlarida chorvachilik tarmog'ining zamonaviy texnologiyalar asosida rivojlanishi, mahsulot sifatini oshirish va ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish orqali yuqori iqtisodiy samaradorlikka erishish mumkinligini asoslab bergan. U chorvachilikning modernizatsiyasi aholi bandligini ta'minlashda ham muhim omil ekanini qayd etgan [1].

T. T. Isroilov va N. R. Norqulov chorvachilikda iqtisodiy ko'rsatkichlarning barqarorligini ta'minlash uchun ishlab chiqarish va qayta ishlash bosqichlari o'rtasidagi muvofiqlik zarurligini ta'kidlaydi. Ularning fikriga ko'ra, mahalliy resurslardan samarali foydalanish va mahsulot tannarxini pasaytirish eksport salohiyatini oshirish imkonini beradi [2].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qabul qilgan huquqiy hujjatlari, jumladan, chorvachilik tarmog'ini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan farmon va qararlarda subsidiyalar ajratish, soliq imtiyozlari berish va kredit mexanizmlarini takomillashtirish chorvachilikda iqtisodiy o'sishning asosiy kafolatlari sifatida belgilangan [3].

A. Komilov o'z ilmiy ishida chorvachilik mahsulotlarini bozorga chiqarish tizimidagi muammolarni tahlil qilgan. U bozor infratuzilmasining yetarli emasligi, marketing strategiyalarining kuchsizligi mahsulot aylanmasini sekinlashtirayotganini ko'rsatadi [4].

B. Yusupov chorvachilik sohasida kadrlar salohiyati va ularning tayyorlanish darajasini o'rganib, bu omillar tarmoqning iqtisodiy samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini aniqlagan. Unga ko'ra, malakali kadrlar tayyorlash tizimini kuchaytirish tarmoqning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi [5].

D. Tursunov va hamkorlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda resurslardan foydalanish samaradorligi, innovatsion yondashuvlar va ilmiy tadqiqotlar asosida ishlab chiqarishning intensiv yo'lga o'tish zarurligi ta'kidlangan. Ularning fikricha, intensiv texnologiyalar mahsuldorlikni oshiradi va tannarxni pasaytiradi [6].

L. Jons va M. Parker tomonidan olib borilgan xorijiy tadqiqotlar chorvachilik tarmog'ining rivojlangan davlatlardagi holatini ochib beradi. Ular logistika, sug'urta, subsidiyalar, kreditlash kabi infratuzilmaviy mexanizmlarning mukammalligi sohada yuqori rentabellikni ta'minlayotganini ko'rsatadi [7].

Toshkent viloyatida o'tkazilgan mahalliy monitoringlar va statistik ma'lumotlar chorvachilik subyektlarining iqtisodiy holati, mavjud imkoniyatlari va duch kelayotgan muammolari haqida muhim tahliliy ma'lumotlar beradi. Viloyat qishloq xo'jaligi boshqarmasi hisobotlariga ko'ra, fermer xo'jaliklarida ishlab chiqarish ko'rsatkichlari tahlil qilinmoqda [8].

Ganieva va Saidov o'z ilmiy maqolasida oilaviy chorvachilik faoliyatining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini yoritgan. Ular, xususan, oilaviy xo'jaliklar tomonidan yuritilayotgan chorvachilik tarmog'i ijtimoiy barqarorlik va daromad manbai sifatida muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi [9].

Materiallar va metodlar. Ushbu tadqiqot Toshkent viloyatida chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy holatini baholash, uning samaradorlik darajasini aniqlash hamda rivojlanish istiqbollarini belgilashga qaratildi. Tadqiqot ishida kompleks yondashuv asosida iqtisodiy-statistik, empirik va tahliliy metodlardan foydalanildi.

Tadqiqot obyekti sifatida Toshkent viloyatidagi chorvachilik yo'nalishida faoliyat yuritayotgan fermer xo'jaliklari, oilaviy tadbirkorlik subyektlari, qishloq xo'jaligi kooperatsiyalari va qishloq xo'jaligi boshqarmalari tanlab olindi. Ushbu subyektlar faoliyatining 2020–2024-yillar oralig'idagi moliyaviy ko'rsatkichlari, ishlab chiqarish hajmlari, mahsulot tannarxi, foyda va rentabellik darajalari o'rganildi.

Ishlab chiqarish va iqtisodiy ma'lumotlar manbalari:

- O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi va Toshkent viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari.
- Fermer xo'jaliklari hisobotlari va moliyaviy ko'rsatkichlari.
- Qishloq xo'jaligi vazirligi va Chorvachilikni rivojlantirish agentligi ma'lumotlari.
- Ilmiy maqolalar, tadqiqotlar va normativ-huquqiy hujjatlar.

Tadqiqotda qo'llangan asosiy metodlar:

1. Statistik tahlil: chorvachilik tarmog'i ishlab chiqarish ko'rsatkichlarini, mahsulot turi bo'yicha hajmlarini, narx o'zgarishlarini va resurslardan foydalanish samaradorligini aniqlash uchun statistik tahlil usullari qo'llandi.
2. Taqqoslash metodi: Toshkent viloyati ichidagi tumanlar kesimida chorvachilik faoliyatini solishtirish orqali resurslardan foydalanish samaradorligi, ishlab chiqarish darajasi va iqtisodiy foyda ko'rsatkichlari tahlil qilindi.
3. Iqtisodiy modellashtirish: tarmoqni rivojlantirish ssenariylari tuzilib, har xil investitsion va institutsional yondashuvlar asosida iqtisodiy natijalar prognoz qilindi.
4. Ekspert so'rovi: chorvachilik subyektlari, tuman agroinspeksiyasi vakillari, agrar iqtisodchilar ishtirokida intervyular va so'rovnomalar o'tkazildi. Bu orqali mavjud muammolar va istiqbolli takliflar aniqlandi.
5. SWOT-tahlil: Toshkent viloyatida chorvachilik tarmog'ining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlar va tahdidlar aniqlanib, strategik yondashuvlar ishlab chiqildi.

Shuningdek, tadqiqot davomida Toshkent viloyati chorvachilik infratuzilmasi, yem-baza bilan ta'minlanganlik, nasldor chorva mollari mavjudligi va veterinariya xizmatlari sifatining iqtisodiy samaradorlikka ta'siri ham o'rganildi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari Toshkent viloyatida chorvachilik tarmog'i agrar sektordagi muhim yo'nalishlardan biri bo'lib, aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashda, yangi ish o'rinlarini yaratishda va eksport salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynayotganini ko'rsatdi. Shuningdek, so'nggi yillarda bu sohada sezilarli yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, uning iqtisodiy samaradorligini yanada oshirish uchun tizimli yondashuv talab etilishi aniqlandi.

Tadqiqot davomida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

1. Chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy samaradorligi tumanlar kesimida farq qiladi. Samarqand, Yangiyo'l, Qibray tumanlarida ixtisoslashgan fermer xo'jaliklarining daromadliligi nisbatan yuqori bo'lsa, ayrim tumanlarda resurslardan yetarlicha unumli foydalanilmasligi natijasida rentabellik darajasi past bo'lib qolmoqda.

2. Mahsulot tannarxini pasaytirish imkoniyatlari mavjud. Ayniqsa, yem-baza resurslarini mahalliyashtirish, nasldor chorva mollari sonini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish mumkin.

3. Infratuzilma va logistika tizimi yetarli darajada rivojlanmagan. Chorvachilik mahsulotlarini yetkazib berish, qayta ishlash va saqlash tizimlarining zaifligi, ayniqsa, kichik va o'rta subyektlar darajasida salbiy iqtisodiy ta'sir ko'rsatmoqda.

4. Investitsiyalar va kredit resurslariga kirish imkoniyatlari cheklangan. Fermer xo'jaliklari o'z faoliyatini kengaytirish va modernizatsiya qilishda moliyaviy resurslar yetishmovchiligiga duch kelmoqda.

5. Mehnat samaradorligini oshirish va zamonaviy bilimlarga ega kadrlarni tayyorlash zarur. Sohada band aholining ko'pchiligi an'anaviy yondashuvlarga tayanmoqda, bu esa texnologik yangiliklarni joriy etishda sustkashlikka olib kelmoqda.

6. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralarining natijadorligi yuqori bo'lsa-da, ularni mahalliy ehtiyojlar asosida takomillashtirish lozim. Subsidiya, grant va imtiyozli kreditlar tizimi tarmoqda ustuvor yo'nalishlarni hisobga olgan holda differensial asosda amalga oshirilishi zarur.

Tavsiyalar:

- Toshkent viloyatida chorvachilik mahsulotlarini chuqur qayta ishlovchi va saqlovchi infratuzilmalarni rivojlantirish;
- Ilg'or xorijiy tajriba asosida yuqori rentabellikka ega fermer modellari va agroklastarlarni joriy etish;
- Chorvachilik tarmog'iga doir ilmiy tadqiqotlar, konsalting va axborot xizmatlarini kengaytirish;
- Qishloq xo'jaligi mutaxassislarini zamonaviy metodlar asosida qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish.

Ushbu xulosa asosida chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish mumkin bo'lib, bu esa nafaqat Toshkent viloyati, balki umuman mamlakat agrar sektorining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press. – 330 b.
- 2) Epstein, J. L. (1997). *School, family, and community partnerships: Your handbook for action*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press. – 256 b.
- 3) Hoover-Dempsey, K. V., & Sandler, H. M. (1997). Why do parents become involved in their children's education? *Review of Educational Research*, 67(1), 3–42.
- 4) Burmenskaya, G. V. (yil ko'rsatilmagan). *Maktabgacha yoshdagi bolalarda harakat ko'nikmalarining shakllanishi va psixologik yondashuvlar*. O'zbekiston ilmiy tadqiqoti. – 24 b.
- 5) Abdukarimov, A. (yil ko'rsatilmagan). *Maktabgacha ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya jarayonini tashkil etishda psixologik tayyorgarlikning pedagogik samaradorligi*. Mahalliy tadqiqot. – 18 b.
- 6) Nemov, N. V. (yil ko'rsatilmagan). *Psixologiya*. O'zbekistondagi nashr. – 380 b.
- 7) Rubinshteyn, S. L. (yil ko'rsatilmagan). *Faoliyat nazariyasi*. Monografiya. – 212 b.
- 8) Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press. – 159 b.
- 9) Ganieva, K. R., & Saidov, M. T. (so'nggi yillarda). *Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy faolligini oshirishda oilaviy muhitning roli*. Mahalliy ilmiy maqola. – 12 b.